

Vrijzinnig hoeft niet liberaal te zijn

'Liberaal christendom' biedt een boeiend overzicht van hedendaags vrijzinnig denken. Maar de titel van het boek is ongelukkig.

Tekst: Willem van der Meiden

Een inspirerend boek voor mensen die het almachtige Opperwezen voorbij zijn maar het woordje God niet willen missen." Zo beveelt ethicus Frits de Lange op de flaptekst het boek aan dat negentien theologische verhandelingen bundelt onder de titel *Liberaal christendom*. De denkrichting van deze aanbeveling is ook die van de elf auteurs. Zij zijn allen verbonden met of verwant aan Op *Goed Gerucht*, 'een beweging van moderne protestantse theologen'. Alle bijdragen koppelen op verschillende wijze creativiteit en vrijheidsdrang aan iets van weemoed naar de traditie, waarvan de meeste auteurs zeker geen afscheid nemen. 'Nieuw' en 'vrij' zijn nochtans de meest gebruikte woorden, het laatste in tal van combinaties als vrijzinnig, vrijmoedig, vrijdenkend en vrijheidslievend.

De artikelen bestrijken het hele veld van de theologische reflectie op de huidige samenleving, besteden veel aandacht aan hermeneutiek, de 'kunst van de interpretatie' van zowel Schrift als Traditie, en aan hedendaagse filosofie en theologische vernieuwers. Het zijn veelal goed geschreven verhalen vol actualiteit en met nuttige verwijzingen naar teksten van relevante denkers. De verschillende bijdragen bieden voor elk wat wils; mij troffen de filosofische verhandelingen van Arne Jonges en die over de Bijbel van Wouter Slob en Alke Liebich in het bijzonder. Van bijzonder belang is de grondige inleiding van Rick

**Rick Benjamins,
Jan Offringa,
Wouter Slob
(red.)**

**Liberaal christendom –
ervaren, doen,
denken**

Skandalon,
240 blz., € 21,95

Benjamins, die het begrip 'liberale theologie' munt en de sporen ervan trekt in de traditiesgeschiedenis. Benjamins heeft een mooie 'sleuteltekst' geschreven over aard en traditie van de vrijzinnige en vrijmoedige theologie.

Dan het woord 'liberaal'. De titel is natuurlijk gekozen om de verwantschap te benadrukken met het liberale jodendom en de liberale islam. Maar theologen die zo in de weer zijn met het belang van interpretatie en het serieus nemen van het verstaanskader van mensen, zouden zich wellicht steviger moeten afvragen of dit woord 'liberaal' geen ideologisch 'bezet' begrip is in onze delen van de wereld. Met 'liberaal' tooien zich in ons land harde kapitalisten die blij zijn met de VVD in de regering en de kerkverfoeiende moraalriders en hyperindividualisten als die van D66. Het is met andere woorden de 'eretitel' van de seculiere egocultuur. Daar

mogen dus best enkele vraagtekens bij worden gezet en dan valt ook op dat echt grondige politieke beschouwingen in de bundel ontbreken, al is er aandacht voor de vluchtelingenproblematiek en de klimaatcrisis. Maar wellicht is het de samenstellers van deze bundel erom te doen zich het woord 'liberaal' weer toe te eigenen en als geuzennaam haar oorspronkelijke, vrijheidslievende betekenis terug te geven. Daar zijn kerk en theologie in Nederland zeker mee gediend.

Rick Benjamins vat aldus samen: "De liberale gelovige kijkt dus niet vanuit de traditie naar de wereld, maar vanuit de wereld naar de traditie, die dan ook niet als een vanzelfsprekend totaalpakket kan worden overgenomen, maar steeds moet worden gewogen in het licht van moderne opvattingen van mensen met een eigen oordeelsvermogen." Een vrijzinnig statement met oude papieren. ●

➔ **Jac Weerts**

Van de reis. De kermis, het circus en de mensen

Ze zijn steeds onderweg, reizend van plaats naar plaats: kermisexploitanten en circusmedewerkers met hun kinderen. Jac Weerts leefde jarenlang met zijn caravan tussen de woonwagens. Met dit fotoboek geeft hij een mooie kijk in de wereld van dit reizende volk. *THOTH*, 208 blz., € 34,90

➔ **Joep Boerboom**

Jan Terlouw. Jeugdboekenheld op het Binnenhof

Biografie over wetenschapper, politicus en schrijver Jan Terlouw. De domineeszoon die het geloof in God inruilde voor het geloof in redelijkheid, blijkt veel overeenkomsten te hebben met de verantwoordelijke helden uit zijn verhalen. Maar nam hij soms niet te véél verantwoordelijkheid? *Boom*, 326 blz., € 19,90

➔ **Bloeme Evers-Emden**

Ik blijf zitten totdat ik geboren ben

Indringend boek over de gevolgen van onderduiken tijdens de WO II. Aan de hand van groepsgesprekken zijn de verhalen van acht Joodse vrouwen beschreven. Ze blikken terug op hun onderduikperiode en filosoferen over wat het Jood zijn voor hen betekent. *Van Praag*, 92 blz., € 12,50

➔ **Hans Sevenhoven**

Betrokken. Het hart van de Franciscaanse spiritualiteit

Op zoek naar het hart van de franciscaanse spiritualiteit. Hoe raak je betrokken op mensen, schepselen en de schepper zelf? *Franciscaanse beweging*, 105 blz., € 9,95

➔ **Adam Phillips**

Het plezier van alles wat mag

We denken dat we meer plezier beleven aan dingen die niet mogen. Maar is dat ook echt zo? *Ambo Anthos*, 224 blz., € 19,99

‘Pas op met het krenken van de Russen’

“Een boek over de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog nodigt uit tot parallellen met nu”, zegt Maurice Limmen (43), voorzitter van het CNV en eerder CDA-gemeenteraadslid in Amsterdam.

Christopher Clark
Slaapwandelaars, hoe Europa in 1914 ten oorlog trok
De Bezige Bij, 744 blz., € 25,-

Ik ben geïnteresseerd in geschiedenis en lees daardoor wel eens boeken over de Eerste Wereldoorlog. *Slaapwandelaars* is een heel bijzonder boek, zelfs als je denkt iets van de aanloop naar de oorlog te weten. Ik lees dit soort boeken voor mijn plezier; ik vind het fascinerend om parallellen te trekken tussen toen en nu. Het leek toen, net als nu, onwaarschijnlijk dat er een oorlog in Europa zou uitbreken. Geen land had oorlogsplannen, de bondgenootschappen fluctueerden, landen hadden heel veel met elkaar gemeen en toch brak de oorlog uit, door een samenloop van omstandigheden. Niemand kon zich op dat moment voorstellen wat er ging gebeuren. Het werd een enorme tragedie. Daar slaat ook de titel *Slaapwandelaars* op.

Je kunt geen enkel land aanwijzen als dé grote

Maurice Limmen: “Dit boek maakt me voorzichtiger.”

aanstichter van de Eerste Wereldoorlog, maar Duitsland was wel het machtigste land van Europa in die tijd, net als nu. Van Duitsland wordt gezegd: te klein voor de wereld, te groot voor Europa. Het land verkeert nog steeds in een ingewikkelde positie. Het kan moeilijk anti-Europa zijn, want dan blijft er weinig van Europa over. Het heeft een enorme verantwoordelijkheid als het gaat om het oplossen van veel grote vraagstukken zoals de opvang van vluchtelingen. Als Duitsland een stap zet, heeft dat effect op ons allemaal.

Het treft mij om te lezen hoe groot de verantwoordelijkheid is van de leider van een land. Het maakt echt veel uit hoe zij zich opstellen, zoals nu de Duitse bondskanselier Angela Merkel in het vluchtelingenvraagstuk. De Duitse keizer komt er niet sterk uit in het boek; daarin zit meteen een pleidooi voor een ceremoniële monarchie. Een monarch met een levenslang mandaat kan op een vreemde manier te veel macht naar zich toetrekken en gekke dingen doen.

Bismarck wordt er groter op in dit boek, als Duits politicus waakte hij ervoor andere landen voor het hoofd te stoten vanuit het besef dat alles wat je een ander aandoet een keer terugkomt. De Fransen werden onverzoenlijke vijanden van Duitsland omdat het Elzas-Lotharingen aan de Duitsers was kwijtgeraakt. Dat kon alleen maar tot ellende leiden en zo is het ook uitgepakt. Ik zie de Tweede Wereldoorlog als een verlengstuk van de Eerste Wereldoorlog. Hitler hamerde er in zijn toespraken op dat de Fransen de Duitsers hadden vernederd bij de Duitse overgave in Versailles. Dat sloeg aan bij de mensen. Je kunt er dus maar beter voor zorgen dat een volk zich niet tot in lengte van dagen gekrenkt blijft voelen, want dan gaat het mis. Daarom moet het Westen voorzichtig zijn in de omgang met Rusland, want de Russen zijn een trots volk. Dus de vraag is altijd: hoe houd je elkaar een beetje heel? Interessant is ook de parallel tussen de Europese Unie en het oude Habsburgse Rijk, Oostenrijk-Hongarije: een rijk met meer volken die samenwerkten, soms langzaam en ingewikkeld. Maar uiteindelijk blijkt dat je, weliswaar met veel duwen en trekken, veel aan elkaar hebt.” ●

➔ **Nico ter Linden**

**En dan nog dit.
Wandelen met God**

Theoloog Nico ter Linden vertelt in dit boek over zijn persoonlijk geloof. Of, zoals hij zelf zegt, zijn vertrouwen. "Geloven is vertrouwen, dat wij in een wonderlijke mengeling van godsvertrouwen en zelfvertrouwen onze weg gaan." *Balans*, 75 blz., € 14,95

➔ **Michiel op de Coul**

Brief aan Diognetus

Moderne vertaling van de 'brief aan Diognetus', een epistel daterend uit de tweede helft van de tweede eeuw. Geschreven door een onbekende, ontwikkelde Griek die pas tot het christelijk geloof is gekomen. Voorzien van de oorspronkelijke brontekst. *Meinema*, 80 blz., € 15,95

➔ **Nikolaas Sintobin (red.)**

**Eeuwig duurt zijn trouw.
Ignatiaanse veertigdagenretraite**

Drie jezuiten schrijven een praktische veertigdagenretraite, geïnspireerd op de ignatiaanse spiritualiteit. Elke dag is er een andere bijbeltekst, daarnaast worden ook gebedstips gegeven. *Meinema*, 127 blz., € 14,95

➔ **Harm Stevens**

Gepeperd verleden. Indonesië en Nederland sinds 1600

Aan de hand van museumstukken toont Harm Stevens de soms gemanipuleerde kijk op het gezamenlijke verleden van Nederland en Indonesië. Staat er echt op de aquarel van een Nederlandse schilder 'afgekapte hoofden van muitelingen?' *Vantilt*, 180 blz., € 24,50

➔ **Lidwien Divendal**

Waar gaat het landen?

Biografie, bloemlezing en bibliografie over het leven van schrijver en katholiek publicist Herman Divendal (1914-1992). *Te bestellen via waargaathetlanden@gmail.com*, 152 blz., € 29,50

In stilte leven als een kloosterling

Hoe kun je God inademen? Hoe werkt *lectio divina*? Op deze en andere vragen geeft het veertiende deel van de *Toer Reeks* een pasklaar antwoord.

Waar traditionele kloosters langzaam leeglopen, is er de afgelopen jaren juist een opleving van moderne vormen van christelijke leefgemeenschappen. Zo zit in Utrecht *De Overhoop*, waarin een leven van liefde, vrede, gebed en gastvrijheid centraal staat. Oude kloosterwaarden in een nieuw jasje gestoken. Volgens *Kloostergang – leven op het ritme van de stilte* laat de opleving van leefgemeenschappen zien dat mensen nog steeds geboid zijn door deze vorm van samenleven. Kloostergang is bedoeld voor mensen die kloosterling worden een brug te ver vinden, maar wel meer tijd voor stilte in hun leven willen. Het boek begint met een virtuele rondleiding door de norbertijnenabdij van Postel. "De Geest als de levensadem is de vitale kracht die een klooster in conditie houdt. Je blijft immers lekker fit en fris wanneer je steeds weer je longen volzuigt met de zuivere lucht van de Geest." Hierna

wordt uitgelegd hoe je in je eigen leven 'de Geest als levensadem' kunt krijgen. Dit kan volgens het boek bijvoorbeeld door meditatie en/of *lectio divina*, geestelijke lezing. "Ga rechtop zitten, de voeten naast elkaar. Sluit een ogenblik de ogen. Ga met je aandacht naar je buik en concentreer je op je ademhaling. Blijf hier enige tijd in rusten" is een van de tips ter voorbereiding op *lectio divina*. Elk hoofdstuk is door een andere auteur vanuit zijn of haar specialisme geschreven, het hele boek staat onder eindredactie van theoloog René van der Rijst. *Kloostergang* is een handig en laagdrempelig boek voor wie meer aandacht voor stilte in het leven wil. (Hannah van Moolenbroek)

René van der Rijst (red.)
Kloostergang – Leven op het ritme van de stilte
Boekencentrum,
80 blz., € 8,90

De filosofie achter Mandela's politiek

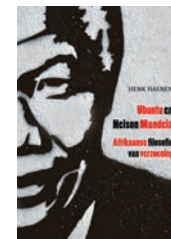
Een golf van opluchting en hoop ging door de wereld toen op 27 april 1994 de eerste non-raciale verkiezingen in Zuid-Afrika plaats vonden.

Het was Nelson Mandela gelukt om enkel met woorden een burgeroorlog te voorkomen. Dat gaf, na een eeuw vol geweld, hoop op een andere, geweldloze toekomst. In *Ubuntu en Nelson Mandela – Afrikaanse filosofie van verzoening* geeft filosoof en historicus Henk Haenen een uitleg van de filosofie achter Mandela's verzoeningspolitiek. Die Ubuntu filosofie is een 'wij-filosofie', de verbinding tussen mensen staat centraal. Die verbinding houdt niet op bij de dood, ook de overledenen en nog niet geboren vallen onder dit 'wij'. Volgens Ubuntu is de mens onlosmakelijk verbonden met de natuur en de kosmos. De bekendste spreuk uit Ubuntu is 'Mens word je via de medemens'.

Haenen heeft zijn boek opgedeeld in twee delen. In het eerste deel gaat hij in op de achterliggende filosofie; allerlei aspecten waarin Ubuntu doorwerkt komen aan bod, van medi-

sche zorg tot muzische communicatie. In het tweede deel gaat hij in op Ubuntu als inspiratiebron voor de politiek van Mandela. In het voorwoord stipt Haenen kort de betekenis van Mandela's verzoeningspolitiek voor de wereld in deze tijd aan: "In het tweede decennium van de 21-ste eeuw zien wij in allerlei regio's een toename van politieke spanningen (...) Mandela's voorbeeld kan hopelijk politieke en andere leiders aanspreken, zelfbeheersing te bewaren, te denken vanuit een verbindend wij en in te zetten op een dialoog". *Ubuntu en Nelson Mandela* is een interessant boek dat op duidelijke wijze meer inzicht geeft in het handelen van Zuid-Afrika's eerste zwarte president. (Hannah van Moolenbroek)

Henk Haenen
Ubuntu en Nelson Mandela – Afrikaanse filosofie van verzoening
Damon, 296 blz., € 34,90

Niet langer murw gebeukt

Simone Kennedy-Doornbos (Kampen, 1970) is fractievoorzitter van de Christen-Unie in de gemeenteraad van Amersfoort. Zij zet zich in voor vluchtelingen in de stad, onder meer via Facebookgroep Gastgezin Amersfoort.

Ik vermoord ze allemaal

**Ik vermoord ze allemaal, een voor een,
mijn genadeloze vijanden.**

**Met mijn jachthonden achtervolg ik ze,
als een bliksemschicht grijp ik ze
en ik geef ze geen kans om te smeken.**

**Deze wereld is achteraf beschouwd
niet genoeg voor mij en hen.**

Jarenlang was ik te zwak om een moordenaar te zijn.

**Jarenlang was ik als een schaap,
klaar om geslacht te worden,
gevuld en opgegeten.**

**Ze hebben mij duizenden keren vermoord
en nu is het tijd om mijn leven van hen te bevrijden.**

**Ik begin met Rodaan de mens,
dan Rodaan de denker, de voeler,
de twijfelaar, de laffe, de stille...**

**Ik vermoord ze allemaal, behalve twee:
de dromer en het beest.**

**Een voor mij
en een voor de harde realiteit.**

Rodaan Al Galidi, uit: *De maat van eenzaamheid*
(De Bezige Bij, 2012)

Ik besteed veel tijd in de COA-opvang en herken daar veel uit dit gedicht: hoe je als vluchteling langzaam gek wordt, hoe je je vrijheden verliest en ook een deel van je persoonlijkheid. Ik situeer het gedicht in het asielzoekerscentrum; dat is natuurlijk mijn interpretatie, je kunt het net zo goed in een oorlog situeren. Ik zie er mensen die weinig contacten hebben met de buitenwereld, maar dat wel heel graag willen. Ze zijn enorm afhankelijk van het COA-personeel en daardoor vaak onderdanig: bang als ze zijn dat alles wat ze verkeerd doen in hun dossier terecht komt en hun procedure negatief beïnvloedt. Ze zijn volledig overgeleverd aan de autoriteiten. In zijn boek *Hoe ik talent voor het leven* kreeg zegt Rodaan Al Galidi dat Nederlanders goed zijn in castreren: ze nemen je ballen weg. Het zijn allemaal sterke mannen die in de opvang komen, met hoge opleidingen, dromen en ambities. Maar ze worden murw gebeukt. Daar verzet ik me tegen: je moet voor jezelf blijven opkomen, je moet sterk blijven, je moet blijven zeggen wat onrecht is.

Een Syriër vertelde dat er een COA-medewerker zijn kamer binnenkwam met de boodschap: 'Jij moet nú verhuizen, twee verdiepingen naar boven.' Hij zei: 'Dat wil ik niet.' Waarop de medewerker reageerde: 'Jij móét luisteren, dit zijn onze regels.' De Syriër durfde toen te zeggen: 'En jij houdt je niet aan je eigen regels, want jij komt zomaar mijn kamer binnen zonder te kloppen.' Dat iemand zo durft te praten, is echt een uitzondering. Hij is uiteindelijk gewoon verhuisd. Hij wilde alleen maar dat iemand hem dat normaal vroeg. Wat asielzoekers het hardst nodig hebben, is persoonlijk contact. Alleen daardoor worden ze weer als mens gezien, en niet alleen als vluchte-

ling. Daarvoor zijn soms maar kleine dingen nodig. Een Eritreeër kan niet naar zijn vrouw en kinderen bellen, omdat hij geen geld heeft. Als hij dan even bij mij thuis mag bellen, is hij enorm geholpen. Een homo die zijn kamer niet durfde te delen met andere mannen en van het COA niet mocht verhuizen, heb ik een tijdje in huis genomen. Toen er twee andere mannen in een vergelijkbare situatie zaten, hebben we samen een boswandeling gemaakt en bleek er een klik tussen hen. Nu delen zij met z'n drieën in de opvang een kamer.

Ik geloof dat alle mensen gelijk zijn geschapen door God. Als ik dan zie dat mensen geen gelijke rechten hebben of dat Gods licht in hen uitgedoofd dreigt te worden, kan ik heel erg boos en emotioneel worden. Daarbij speelt mee dat ik zelf ook immigrant ben geweest, in Amerika. Vooraf zei iedereen in Nederland: jij bent zo ambitieus, jij hebt zo'n mooie opleiding gevolgd, jij gaat het daar helemaal maken. Hoezo, ik ga het maken? Ik had de eerste vijf jaar de grootste moeite om een baantje te vinden, dat helemaal niks met mijn studie medische biologie te maken had. Niemand erkende mijn talenten. De situatie laat zich moeilijk vergelijken, ik had een man, ik was net daarvoor getrouwd met James. Maar het gevoel van wanhoop van vluchtelingen herken ik: hoe kan ik hier een nieuw leven opbouwen, een nieuwe identiteit vinden? Dat mensen me verwelkomden of uitnodigden, is voor mij heel belangrijk geweest. Daarom zie ik het als mijn roeping om contact met vluchtelingen te maken, zodat ze weer gezien kunnen worden als mensen met ambities en dromen. In de hoop dat ze hun eigen persoonlijkheid, die ze hebben moeten ontkennen of onderdrukken, weer terugvinden." ●